

МЕХЕНОВА ПОМОРСКА ГЕОСТРАТЕГИЈА – ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ САД У 20. ВЕКУ

Игор Баришић и Хатица Бериша*
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Практични циљ Мехенових радова био је промена односа Америке према поморској моћи. Међутим, само мењање ставова претпостављало је и промену целокупне америчке спољне, а посебно поморске политике.

Због тога су почетна Мехенова настојања да се иницирају размисли о промени односа Америке према поморској моћи прерасла у отворено лобирање за промене у америчкој спољној и безбедносној политици, и то указивањем на низ практичних геостратегијских и безбедносних проблема које су САД имале крајем 19. и почетком 20. века.

Узимајући у обзир изразити утицај геодетерминизма у Мехеновим геополитичким и геостратегијским идејама и концептима, али и савремене рационалистичке приступе безбедности, проблеме условно можемо класификовати као географски детерминисане изазове, ризике и претње по националну безбедност САД почетком 20. века.

Кључне речи: *моћ, сила, поморска сила, геополитика, геостратегија, САД, спољна политика, национална безбедност, изазови, ризици, претња*

Мехен и безбедносни изазови САД у 20. веку

Мехен је велики део својих ставова о будућем правцу кретања међународних односа изнео у својим монографијама и периодичним чланцима који су касније сакупљени и објављени као књиге. Још 1890. године је, у свом чланку „САД гледају ка споља”, објављеном у часопису „Атлански месечник”, изнео своје реалистички оријентисане ставове у погледу будућих догађања у деловима света за које је сматрао да су за САД од посебног значаја: „Неразрешени политички услови, попут оних који постоје на Хаитима, Централној Америци, на многим пацифичким острвима, посебно на Хавајима, у комбинацији са великим војним и комерцијалним значајем, што је у великој већини и случај са њиховим положајем, готово увек укључује, и опасне црве размирица, против којих у најмању руку треба бити опре-

* Школа националне одбране, Катедра стратегије, др Хатица Бериша, hatidza.berisa@mod.gov.rs

зан и спреман”.¹ Надовезујући се на претходну констатацију Мехен је, у истом чланку, проценио да ће рат и претња ратом бити вероватно неизбежна чињеница у блиској будућности, мада није искључио могућност и пожељност генералног мира заснованог на интернационалном систему слободне трговине. У таквој светској економији, био је уверен, енергија и предузетнички дух америчког народа омогућили би САД да се успешно такмиче на светској привредној сцени.

Укључивање САД у светске међународне токове Мехен је посматрао као неминовност: „Хтели или не, Американци морају гледати ка споља. Растућа економија то захтева. Растућа наклоност јавности то захтева. Позиција САД, између два стара света и два велика океана, поставља исти захтев, који ће бити ојачан стварањем нове креације, (мисли на канал), које повезује Атлантук и Пацифик”.² Сматрао је да је крајње време да се „...изађе из изолације, које је пре сто година била мудра и императивна, и да се узме удела у светском метежу”.³

Тврдио је да су САД и велике европске државе носиоци напретка у свету и борбе против варваризма у „времену непослушности и анархије”⁴ и да је грешка посматрати само државе Европе као једино јемство за даљи прогрес света ка универзалном миру и општем материјалном просперитету. Јасно је да је Мехен овде алудирао на нову позицију коју је САД требало да заузме у међународном поретку, и новој доминантној улози у свету, коју би Америка, као бранилац вредности западне цивилизације, морала имати.

Проблем спровођења и заштите Монроове доктрине

Очување и ојачавање геостратегијске позиције САД на америчком континенту, спровођењем Монроове доктрине је, по Мехену, било суштински важно по националну безбедност Америке. Мехен је био савршено свестан да Монроова доктрина није имала ништа са међународним законима, већ да је била производ стратешке неопходности у ери империјалистичког ривалства. Тврдио је да доктрина служи интересима свих држава на америчком континенту,⁵ што је ипак, на неки начин, прикривало његово уверење да су сигурност САД и њени интереси најважнији и да Латинска Америка, у основи, посебно Кариби, немају право гласа када је то у питању. Одобравао је хемисферизам као први корак неког облика будућег глобализма: „САД су почеле са идејом да имају неколико спољних веза, онолико колико је то могуће. То је било скоро пре педесет или сто година, али дошло је време, по мом мишљењу, да можемо и морамо рачунати на неке светске догађаје – и природно, Америка је наша сфера интереса”.⁶

¹ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

² Ibidem.

³ Mahan to James R. Thursfield, January 10, 1896, Letters and Papers of ATM, Vol.2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 443.

⁴ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁵ „То је декларација независности, не само за једну нацију, већ за континент нација...”, Alfred T. Mahan, „The Monroe Doctrine”, *National Review*, Vol. XL, February 1903, pp. 871-889.

⁶ Mahan to Bouverie F. Clark, January 16, 1896, Letters and Papers of ATM, Vol.2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 443.

Мехен је признавао примат европских сила у самој Европи и Африци, као и деловима Азије, познатијим под данашњим називом Блиски исток, региону који је тада, по његовим проценама, био ближи европским интересима. Међутим, сматрао је да је свим други случај када је у питању Јужна Америка и регион Пацифика. „Интерес за ове регионе, није изузет Монроовом доктрином и њеним додатком, којом се просто дефинише политика немешања када су у питању ствари које се тичу само Европе, док ће се декларативно политичко мешање и наметање европске политичке контроле у Јужној Америци, окарактерисати као директна повреда Америчке безбедности”.⁷

Очигледно је да је Јужна Америка за Мехена представљала врло важан регион за САД, и у економском, и у безбедносном смислу: „Случај са Јужном Америком је још озбиљнији, политичко мешање може, не само повредити нашу нацију комерцијално, већ је може сигурно осрамотити, што је у супротности са нашом званичном политиком. Морамо се присетити да је експанзија трговине применом политичких притисака водећи елемент у духу ових времена, и када се такав дух посматра пажљиво у пољу акције, он је толико плодносан и обећавајући, да Јужна Америка може осигурати своје изузеће само демонстрацијом силе отпора, коју сама Јужна Америка не поседује, и коју само САД може обезбедити”.⁸

По Мехеновом мишљењу САД су, не само захваљујући показаној привредној моћи, већ и по достигнутом статусу светске силе 1898. године, након завршетка „сјајно профитабилног малог рата”, по први пут, биле довољно јаке да монополизују мешање у „Нови свет”. Новонастали услови тражили су нов приступ у међународним односима, посебно у делу света где су САД географски биле предодређене да играју водећу улогу. То је био један од кључних аргумената којим је Махан доказивао да САД треба да имају спољнополитички и безбедносни монопол када је у питању Северна и Јужна Америка, искључујући мешање било које европске силе. За Мехена је Монроова доктрина представља идеалну основу за промене у америчкој спољној политици: „Ја сам врло импресиониран идејом да Монроова доктрина, њен почетак и садашњи домен искључиво, долазе у фазу када, без промена њеног суштинског, унутрашњег карактера, постаје обликован и избрушен комад, подешен за место у генералној шеми интернационалних односа широм света, и да је то посебно место, које се годинама уобличавало, постало врло очигледно”.⁹

Мехен је први пут непосредно стао у одбрану Монроове доктрине 1899. године, када је као члан америчке Комисије¹⁰ на Првој Хашкој мировној конференцији, изразио резерве САД око чланова предлога Конвенције о ограничењу наоружања, који регулишу величину морнарица и трошкова за потребе морнарице, које је предложио представник руске царске морнарице. Америчка делегација је тада, на његову препоруку,

⁷ Alfred Thayer Mahan, „Conditions Determining the Naval Expansion of the United States”, *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations Naval and Political*, Boston: Little, Brown, and Company, 1902, pp. 39-56, Internet, 21/04/2008/, http://www.shsu.edu/~his_ncp/Mahan.html

⁸ Ibidem.

⁹ Mahan to Leopold J. Maxse, February 7, 1903, *Letters and Papers of ATM, Vol 3*, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 58-59.

¹⁰ Чланови америчке комисије које је именovala Влада САД за учешће на Првој Мировној конференцији у Хагу, били су: Andrew D. White, President, Seth Low, Stanford Newel, Captain Alfred T. Mahan of the United States Navy, Captain William Crozier of the United States Army, and Frederick W. Holls Secretary.

руку, одбила да учествује у дискусији, уздржавши се и од гласања о овом предлогу.¹¹ Постојала су два главна разлога за такав Мехенов став. Први разлог је био скромна пропорција америчких поморских снага у тадашње време, у односу на популацију САД и дужину њене обале, при чему је било: „...немогуће предвидети, са сигурношћу, који степен јачине морнарице је био потребан”.¹² Други важнији разлог био је очување надмоћи САД у западној хемисфери. Управо због ових разлога Мехен је сматрао да и да члан 27. Арбитражне конвенције представља кршење Монроове доктрине.¹³

Од тада је Махан престао да буде само теоретичар. Постао је стварни заступник и истакнути пропагандиста Монроове доктрине, коју је оправдавао, не само у погледу безбедности, стратегије и националног интереса, већ и у погледу политике моћи, „*Realpolitik*”: „Могући разлози за погрешну акцију су увек били предуслов за примену неке политике. У ствари, никада нисам био јасан, да су владе везане да следе националне интересе, иако они могу бити сумњиви по питању легалности. На пример, наша Монроова доктрина. То је политика чиста и једноставна. Нико не може рећи да је исправно, легално или природно да искључимо европски утицај, уколико то можемо на овим континентима; али то је веома важно и иде у нашу корист, зато што отклања могућност сукоба интереса”.

Мехенови ставови о Монроовој доктрини, као и низ других ставова о потреби промене спољне политике САД, захваљујући интелектуалном приближавању и интензивној преписици коју је водио са тада водећим америчким политичарима експанзионистичке и империјалистичке оријентације, попут републиканског сенатора Хенрија Кебота Лоца, и председника Теодора Рузвелта,¹⁴ великим су делом утицали на креирање нове спољне политике САД.

Једна од спољнополитичких прекретница, Рузвелтов додатак Монроовој доктрини, објављен децембра 1904. године, представљао је у том смислу јасан доказ о поменутом утицају: „Хронично погрешно поступање, немоћ која резултовала општем попуштању стега цивилизованог друштва, је у Америци, као и свуда, ултимативно захтевала интервенцију неке од цивилизованих нација, и у Западној хемисфери приврженост САД Монроовој доктрини може принудити Сједињене државе, колико год невољно, у флагрантним случајевима као што је погрешно поступање или немоћ, да се преузме улога међународне полицијске силе”.¹⁵ У тако редефини-

¹¹ Предлог конвенције о ограничењу наоружања нису прихватиле државе учеснице.

¹² Mahan to John A Fisher, July 18, 1899, Letters and Papers of ATM, Vol 2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 634-652, p. 658

¹³ Када је секретар делегације Frederick Holls у својој књизи о овој конференцији преузео заслуге за поменуто резервисање, Махан је написао неколико приватних писама како би исправио грешку и објаснио своју улогу у очувању Монроове доктрине у Хагу. Види: Cf. Frederick W. Holls, The Peace Conference at the Hague, New York, Macmillan, 1900, pp. 268-271; Mahan to Frederick W. Holls, Andrew D. White, J. Rousseau de Sillac, John D. Long, William Crozier, John Bassett Moore, March 1901-April 1902, Letters and Papers of ATM, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, Vol. 2, pp. 704-745; Vol. 3, pp. 1-22.

¹⁴ Види: Theodore Roosevelt, „Obstacles to Immediate Expansion”, 1897, A Letter to Mahan, *Papers of Theodore Roosevelt*, Manuscript Division, Library of Congress, pp. 225-231, Internet, 23/04/2008/, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/trmahan.htm>

¹⁵ Theodore Roosevelt, *Presidential Addresses and State Papers Vol 3*, Homeword Bound Edition, New York, The Review of Reviews Co., 1910, pp. 176-177.

саној Монроовој доктрини фигурирао је нов агресивни дипломатски принцип: искључиво право мешања САД у међународне послове на западној хемисфери, као и ускраћивање тог права европским силама. Био је то принцип који је Мехен здушно заговарао и пропагирао.

Моонрова доктрина постала је осетљиво национално питање, о чему говоре следеће Мехенове речи: „Тачна вредност Монроове доктрине је слабо разумљива већини Американаца, али ефекат ове блиске фразе се развио у националну осетљивост, која је много чешће била узрок рата него материјални интереси; сукоби проузроковани оваквим осећањима ће владати више него смирујући утицај моралног ауторитета међународног права, са његовим признатим принципима, тачке спора ће бити политика, интереси, а не прихваћени закони”.¹⁶

Истовремено, Монроова доктрина је на посредан начин подржавала Мехенове ставове о изградњи и јачању америчке поморске моћи. Заједничка англо-немачка поморска демонстрација силе¹⁷ против венецуеланског диктатора Циприана Кастра, која је покренута децембра 1902. године, да би се наплатили дугови, омогућила је да Мехенови ставови о потреби јачања поморске моћи САД још више добију на значају: „Жао ми је што се Велика Британија удружила са неком другом силом у послу око Венецуеле. Акције две силе се не косе са Монроовом доктрином, али се плашим да заједничка акција побудити позната осећања и може повредити обе стране, (мисли на САД и Велику Британију). У овом случају не бринем ништа око Немачке, али бринем око Велике Британије, зато што имам поштовање према њој и зато што наша политика захтева срдачне односе. Логично је приговорити заједничкој акцији две силе, али не и када то раде појединачно, али осећања имају мало везе са логиком, и ја још увек нисам сигуран да је једно мање добро од другог. Ипак, не треба да се жалим, јер видим чињенице које утичу на Конгрес да одобри изградњу још два бојна брода”.¹⁸

Када је у питању регион Пацифика, Мехен није био уверен да је Монроова доктрина искључила САД из Филипина и Кине, те је одбијао да прихвати европске зоне утицаја у Кини.¹⁹ Упозоравао је: „Што се тиче Пацифика и Кине, тамошња кретања, посебно у последњој, су било толико пред очима јавности да није потребно поново се присећати. Очигледно је, ипак, да су велики комерцијални интереси у игри, и да су политички услови несигурни, жеља за осигурањем комерцијалних могућности водила је земље ка поседовању силе, у опасним изазовима да је користе у циљу проширења свог утицаја. Због тога, уколико буду неспремне да заштите нацио-

¹⁶ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, 1890, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

¹⁷ Британци су 20. децембра 1902. године, а Немци два дана касније, блокирали венецуеланске луке, како би принудили Венецуелу да врати своје дугове.

¹⁸ SOCIETY FOR HISTORIANS OF AMERICAN FOREIGN RELATIONS, 2004 ANNUAL MEETING, 24-27 JUNE 2004, AUSTIN, TEXAS, „America is our sphere, Alfred Thayer Mahan, the Monroe Doctrine, and the Isthmian Canal”, Serge Ricard, Sorbone Nouvelle, Paris, France, Internet, 11/08/2008., <http://www.h.net.org/diplo/reports/SHAFR2004/Ricard.pdf>

¹⁹ Види: Mahan to John S. Barnes, July 21, 1898, Letters and Papers of ATM, Vol. 2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 563-567.

нална права, било појединачна или у комбинацији са другим, и подрже их силом, САД могу наћи своје људе искљученим, више мање, услед насртаја противника”.²⁰ Овај текст изражава изразито реалистичке ставове Мехена у погледу процене интереса великих сила на просторима Пацифика, а посебно Кине. Ипак, за Мехена су Пацифик и Кина представљали кључне делове једног ширег, али врло важног геостратегијског простора у свету – Азије.

Проблем Азије

О геостратегијском проблему Азије Мехен је, поред низа чланка које је написао о овој теми, посветио и књигу „Проблем Азије и његов утицај на међународну политику”,²¹ коју је објавио 1900. године, у време када су САД постајале светска сила, освојивши прекоморске поседе победом у Шпанско-америчком рату. У овој врло значајној књизи Мехен је поставио темеље модерне геостратегије.

У најопштијем контексту ова Мехенова књига садржала је тада нов геополитички поглед на простор Азије, као и детаљну студију међународне политике великих сила на том континенту. У покушају да јасније формулише сфере утицаја великих сила, континент Азију условно је поделио на три геостратегијске зоне:

- северну зону, лоцирану изнад 40. паралеле, која је карактеристична по својој хладној клими, и у којој доминира копнена сила – Руска империја,
- јужну зону, лоцирану испод 30. паралеле, коју карактерише врућа клима, и у којој доминирају поморске силе Британија, САД, Немачка и Јапан, и
- спорну зону,²² коју Мехен сматра изузетно важном, лоцирану између 30. и 40. паралеле, са умереном климом, у којој нема политички и економски јаких држава које би се могле одупрети спољном утицају, те је стога врло подложна утицају великих сила.

Као и у његовим ранијим делима, и овде преовладава Мехенов кључни геополитички принцип – сукоб копнених и поморских сила. Анализирајући геостратегијске импликације настале услед ширења сфера интереса појединих великих сила у Азији, Мехен је у овој књизи изразио још један важан геополитички став: отворено се залагао за баланс снага на том простору, и у стратешком и у економском смислу. У том контексту, осврћући се на тренутну геополитичку ситуацију у Азији, сматрао је да поморске силе треба да држе кључне геостратегијске тачке ради контролисања и обуздавања једине копнене силе на том континенту – Русије.

²⁰ Alfred Thayer Mahan, *Conditions Determining the Naval Expansion of the United States, Retrospect and Prospect: Studies in International Relations Naval and Political*, Boston: Little, Brown, and Company, 1902, pp. 39-56, Internet, 21/04/2008/, http://www.shsu.edu/~his_ncp/Mahan.html

²¹ Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005).

²² Састоји се од два полуострва на сваком крају (Мала Азија и Кореја), Суецког канала, Палестине, Сирије, Месопотамије, две земље познате по својим планинским подручјима (тада Персије и Авганистана), планине Памир, тибетанских Хималаја, долине реке Јангце и Јапана. Види: Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900 (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005), pp. 21-22.

У економском смислу, као и његови истомишљеници, попут председника Теодора Рузвелта, сенатора Хенрија Кабота Лоца, и историчара Брукса Адамса, Мехен је сматрао да се тежиште светских економских послова помера ка Азији и да САД морају постати азијска сила која ће доминирати на тим просторима, са циљем да заузме велики део огромног тржишног простора и искористи економски потенцијал који овај континент има, како би задовољила потребе своје економије у експанзији.

Због тога је Мехен у поменутој књизи, али и у низу других чланака, поред разматрања сфера утицаја и геополитичког положаја и стратешких интереса великих сила у Азији, извршио геостратегијске анализе, по његовом мишљењу, водећих азијских држава – Јапана и Кине, предвиђајући њихов политички, економски и војни успон у 20. веку и достизање статуса светских сила.

У практичном смислу, Мехенова књига је, на неки начин, била позив САД и њеним лидерима да раскрсте са Вашингтоновом поздравном поруком, и коначно признају да је безбедност САД у великој мери везана за спољнополитичку ситуацију, како у Азији, тако и у Европи.

У том контексту сматрао је да САД морају имати две трајне спољне политике – Монроову доктрину и политику „отворених врата”. Прва је имала за циљ да се осигура надмоћ САД на америчким континентима и спречи успостава страних база на америчком тлу, а друга да се спречи било која велика сила да оствари економски монопол у Кини, истовремено се залажући за отворено – слободно тржиште у тој земљи. Да би се остварила спољна политика САД Мехен је дефинисао два кључна спољнополитичка циља. То су изградња канала у Панами и заузимање стратeгијских позиција које ће омогућити „дубоки геостратегијски продор у Пацифички океан”. Сматрао је да подршка захтевима нације за отварањем азијског тржишта може захтевати дипломатску интервенцију, па чак и коришћење војне силе.

Мехен и безбедносни ризици по САД у 20. веку

Приликом идентификовања „безбедносних изазова” који предстоје Сједињеним Државама у 20. веку, Мехен је истакао два врло важна географска региона, односно геостратегијске позиције које, по њему, имају непосредан утицај на сигурност, међународни положај и националне интересе САД у свету. Са геостратегијске тачке гледишта, сматрао је да ти региони, под одређеним међународним околностима, могу представљати озбиљан ризик по интересе и безбедност САД, а радило се о врло важним географским целинама – Панамском каналу са Карибима и Хавајима.

Панамски канал и Кариби

Питање контроле над будућим Централноамеричким каналом и његовим прилазима за Мехена је представљао кључан безбедносни и спољнополитички проблем у америчкој политици крајем 19. и почетком 20. века.

Још током осамдесетих година 19. века година будући председник Поморског ратног колеџа, био је свестан да је изградња Централноамеричког канала од су-

штинске важности за интересе САД. Већ тада је заступао став да САД треба да почну да граде велику морнарицу чим „прва лопата земље буде бачена у Панами”. У супротном, по Махановом мишљењу, „Вашингтон може одмах потпуно заћутати о Монроовој доктрини”.²³

Почетком деведесетих година 19. века интересовање америчке јавности за изградњу канала расте. Мехен се активно укључује у тадашње политичке расправе око изградње канала, отворено се залажући да САД самостално финансирају подухват његове градње. Као главне аргументе наводио је будуће политичке, војне и економске последице пробијања Централноамеричког канала. „У најопштијем смислу, довољно је уочљиво, да ће Канал, модификујући правац трговачких путева, проузроковати велико повећање комерцијалних активности и трговине широм Карипског мора; и да данас релативно напуштено мало подручје океана, постаће као Црвено море, велики пут за бродове, и привући ће, као никад до данас, интересе и амбиције поморских нација. Свака позиција у том мору ће имати увећану комерцијалну и војну вредност, а сам канал ће постати стратешки центар од највеће важности”.²⁴

По Мехену канал је имао изузетну комерцијалну важност по целокупну привреду САД, а посебно за пацифичку обалу: „Раст Пацифичких држава повећава комерцијалну и политичку важност Пацифичког океана у свету у целини, и за нас посебно, док продуктивне снаге земље, и њихова појава на три мора, нужно подстиче потрагу – излаз за њих у даље регионе. Под таквим условима, који можда још нису наступили, али јасно долазе, последице вештачког воденог пролаза који ће оспособити Атлантску обалу да се такмичи са Европом, по подједнаким условима што се тиче удаљености, за тржишта у источној Азији, и који ће скратити за две трећине морски пут од Њујорка до Сан Франциска, и за половину до Валпарајза, је превише евидентно зашто се на томе инсистира”.²⁵ „У таквим условима, не у Европским потребама, можемо наћи гаранције да ће канал бити направљен. Многи разлози ће се комбиновати да задрже у Суецком каналу трговину Европе са Истоком; али за Америчке обале на Пацифику Канал ће омогућити много краћи и лакши приступ трговини која је већ сада у значајним пропорцијама”.²⁶

Мехенова залагање да САД самостално изграде канал није остало само на наивоу декларативне подршке. Још 1893. године Мехенов став је био да је Клејтон-Булверов уговор из 1850. године, „постао неправичан у односу на правац који смо заузели” и да је тим уговором „игра остављена у Британским рукама”.²⁷ Његов коментар првог Хеј-Понсфутовог уговора, потписаног фебруара 1900. године, да није у потпуности отварао приступ градњи канала, и да је направљена: „велика политичка грешка у тактици” наводећи чињеницу да „ниједан припадник војске или мор-

²³ Види: писмо Mahan to Samuel A. Ashe, March 12, 1880, Letters and Papers of ATM, Vol.1, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 482.

²⁴ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, August 1890, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

²⁵ Alfred Thayer Mahan, „The Isthmus and Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1898, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Mahan to Horace E. Scudder, July 25, 1893, Letters and Papers of ATM, Vol. 2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p.126.

нарице” није био консултован,²⁸ представљало је стручно мишљење које су уважавали многи амерички политичари, и које је у значајној мери утицало на формирање коначног става Сената САД да се не ратификује потписани уговор и затражи његова измена. Са другим Хеј-Понсфутовим уговором, годину и по дана касније, Мехен је био врло задовољан, јер је Велика Британија била потпуно обезвлашћена по питању полагања било каквог права, у односу будући интерокеански канал. Њиме је остварен један од главних спољнополитичких циљева САД, за који се залагао Мехен, а то је право на изградњу Никарагванског канала. Због тога је пружио пуну подршку председнику Теодору Рузалту у његовима напорима да осигура зону Панамског канала 1903. године, бранећи његову политику према Колумбији.²⁹

У анализи геостратегијског положаја САД посебно је нагласио повећање војне претње са мора: „Када канал буде завршен, Атлантска обала ће нити више нити мање бити изложена него што је то данас; просто ће делити са земљом у целини повећану опасност од страних компликација са неадекватним средствима да им се изађе у сусрет. Опасност за Пацифичку обалу ће бити већа за толико што је пут између ње и Европе скраћен кроз пролаз који јача поморска сила може контролисати. Опасност ће лежати не само просто у већој могућности за дислокацију непријатељске флоте из Европе, већ и у чињеници да снажнија флота може бити одржавана у обалском појасу од стране Европске силе, те зато што може бити брже позвана кући у случају потребе”.³⁰

Поред тога што се залагао да САД потпуно контролише канал, за Мехена физичка контрола обалског појаса око теснаца није била довољна, већ се залагао и за успостављање контроле његових прилаза: „... с обзиром да путеви на обе стране конвергирају ка Теснацу, леже у океану, заједничком поседу свих нација. Контрола овог последњег, према томе, лежи, или у локалној контроли самог Теснаца, или индиректно, у контроли његових прилаза, од стране значајно надмоћне морнарице”.³¹ Наглашавајући да је контрола прилаза увек доминантна у односу на чисто физичку контролу канала, Мехен даље имплицира да је: „... Теснац у Карибима најдоминантнији интерес, комерцијални, и према томе тиче се целог света, али и војни, и до сада је предмет нарочите бриге нација чије територије леже на оба океана; ... следи да су улаз у Карибе, и транзит преко Кариба до Теснаца, две главне неопходности у уживању предности последњег. Због тога, у случају рата, контрола ове две ствари постаје војни циљ и то не други после Теснаца, прилаз који зависи од њих; и њихов смер у односу различите позиције поред којих пролазе, мора бити узето у разматрање, прво индивидуално, а после у целости”.³²

²⁸ Mahan to Seth Low, February 15, 1900, Letters and Papers of ATM, Vol. 2, Robert Seager and Doris Maquire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 682-684.

²⁹ Види: Mahan, „Was Panama'a Chapter of National Dishonor?”, *North American Review*, Vol CXCVI (October 1912), pp. 72-84.

³⁰ Ibidem.

³¹ Alfred Thayer Mahan, „The Strategic Features of The Gulf of Mexico nad The Caribbean Sea”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

³² Alfred Thayer Mahan, „The Strategic Features of The Gulf of Mexico nad The Caribbean Sea”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

Мехен је очито сматрао да су Кариби толико важни по интересе САД да је свако мешање европских сила у поменутом региону тумачио као повреду националних осећања: „У Карибима, осетљива озлојеђеност нашег народа према било каквом претпостављеном недавном насртају друге државе из Европске породице, је било манифестовано сувише отворено и сувише често да би то било предмет расправе. Такав став од нас тражи да будемо спремни да то подржимо организованом силом, тачно онако како заједничку љубомору државе унутар Европског континента намећу пред собом одржавањем њихових великих армија – судбински, верујемо да ћемо, у будућности, испунити племенитију мисију. Стога где год искључили друге, прихватамо због нас одговорност за то, што је дужност према општој породици наше цивилизације; и Карипско море, са теснацем, је веза где налазимо тетиву која везује Исток са Западом, Атлантук са Пацификом”.³³

Међутим, очигледна преокупираност каналом и Карибима није му замаглила увид у остале безбедносне приоритете САД. Иако је у својим војно-политичким и војностратегијским проценама канала најчешће разматрао опасности које могу претити од европских сила, Мехен је и даље сматрао да права претња по дугорочне интересе и безбедност САД долази са Пацифика, с обзиром на рањивост пацифичке обале и тадашњу неспремност морнарице САД: „Прави значај Никарагванског канала јесте да сада проширује наше границе са Атлантика на Пацифик, и да је Азија, не Европа, сада највећа опасност нашим непосредним интересима”.³⁴

Хаваји

У проценама да су претње из Азије много реалније него оне из Европе, Хаваји су, по Мехену, представљали кључну географску тачку ризика по безбедност САД на Пацифику. Још 1893. године Мехен је, подстакнут тадашњим догађајима на Хавајима,³⁵ објавио чланак под називом „Хаваји и наша будућа поморска моћ”, у америчком часопису „Форум”, у којем је анализирао геостратегијски положај тог архипелага и његов утицај на интересе и безбедност САД на Пацифику.³⁶ Иако његов рад тада није привукао много пажње у јавности, веома је утицао на касније политичке одлуке америчке администрације. Контраадмирал Стивен Лус (Stephen Luce)³⁷ писао је 1907. године да је поменути Мехенов чланак: „Послужио да појасни

³³ Alfred Thayer Mahan, „A Twentieth-Century Outlook”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, May, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

³⁴ Mahan to Theodore Roosevelt, May 1, 1897, *Letters and Papers of ATM*, Vol.2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 506.

³⁵ Јануара 1893. године бели велепоседници на Хавајима, по вођством Санфорд Дола (Sanford Dole), уз подршку званичника владе САД на Хавајима – Стивенса и америчких marinaца, збацили су са власти националистички оријентисану хавајску краљицу Лилиуокалани са трона и формирали привремену владу која је одмах започела преговоре са САД око анексије.

³⁶ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

³⁷ Адмирал Стивен Лус био је Мехенов покровитељ и ментор. На његов предлог Мехен је изабран за председника Поморског ратног колеџа.

тадашња размишљања око теме (мисли на анексију Хаваја) и ствари су почеле да добијају дефинитиван облик”.³⁸

Анализирајући географски положај Хаваја са чисто комерцијалног становишта, уочио је следеће: „... да најкраће руте од Канала до Аустралије и Новог Зеланда, као и према Јужној Америци, иду мимо Хаваја, док оне према Јапану и Кини пролазе, или кроз ову групу острва, или на блиској удаљености од ње”.³⁹ Међутим, Мехен је сматрао да ће, и поред тога што Хаваји имају релативно изолован и усамљен географски положај у северном Пацифику, подједнако удаљен од Пацифичке обале САД и Гилбертових и Маршалских острва у западном Пацифику, изградња и завршетак Централноамеричког канала изазвати промене пловних рута од Азије ка каналу, а самим тим претворити Хаваје у центар комерцијалних активности: „... дајући му јединствену важност – не због суштинске комерцијалне вредности, већ због позиције погодне за поморску и војну контролу”.⁴⁰

Зато је, алудирајући на поделу сфера интереса између европских сила у југозападном Пацифику, Мехен сматрао да САД имају исто такво право када су у питању Хаваји, јер: „САД су далеко највеће, у бројевима, у интересима, и моћи, од друштава које се граниче са источним обалама Северног Пацифика, и однос са Хавајских острва са њом природно би требало да буде, и стварно јесте, бројнији и важнији него са било којом другом државом”.⁴¹ За Мехена је интерес САД у погледу контроле Хаваја био далеко већи и надмоћнији у односу на интересе осталих заинтересованих држава, посебно Велике Британије и њеног доминиона Британске Колумбије: „На несрећу, без сумње, због жеље Британске Колумбије, а и због комуникација, комерцијалних и војних, које зависе од Канадске Пацифичке пруге, и чињенице да САД леже између њих и Јужног Пацифика, и да је земља најближа Хавајима, али, чињеница је таква, да интереси наших 65 милиона становника, око позиције виталне по нашу страну на Пацифику, морају надвладати над интересима 6 милиона у Канади”.⁴²

У војном смислу, Хаваји су, по Мехену, били кључна стратегијска тачка у одбрани пацифичке обале САД: „Ретко је, да је тако важан фактор напада или одбране обалске линије-морске границе, концентрисан у једној позицији, и услови намећу двоструки императив пред нама да их осигурамо, уколико можемо”.⁴³ Као главни аргумент ове тврдње Мехен је навео могућност да евентуални противник има своју базу на само 2500 миља од пацифичке обале САД, једину на северном Пацифику, чиме је указао на озбиљну опасност: „... по нашу Пацифичку обалу и нашу Пацифичку трговину, уколико би толико важна позиција била држана од стране могућег непријатеља.”

³⁸ Stephen Luce, „*Naval Strategy*”, *Proceedings XXXV*, United States Naval Institute Press, 1909, p. 111.

³⁹ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁴⁰ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

Мехен и безбедносне претње по сигурност и интересе САД у 20. веку

Један од најважнијих сегмената процеса креирања нове спољне и безбедносне политике САД у 20. веку за Мехена је представљало дефинисање и идентификација кључних безбедносних претњи по сигурност САД и њене интересе у свету. Зато је у својим геостратегијским проценама међународних односа и процеса који се одвијају у њима настојао да издвоји кључне међународне субјекте који би могли постати озбиљна претња по безбедност САД у наредном веку. Своја предвиђања базирао је на свеобухватној анализи генералне спољнополитичке оријентације и дугорочних спољнополитичких циљева појединих великих европских и азијских сила, али и на процени њиховог геополитичког положаја, економског и војног потенцијала, процењујући њихову способност угрожавања интереса САД у свету.

Европске силе

Мехен је издвојио неколико европских држава, које би по његовој процени, због своје текуће, али и дугорочне спољне политике, могле у наредном веку угрозити безбедност и интересе САД у свету, а то су: Русија, Немачка и Велика Британија.

Једна од главних безбедносних претњи по интересе САД на просторима Азије почетком 20. века, по Мехеновом мишљењу била је царска Русија. У то доба највећа континентална империја, са огромним економским потенцијалом и квантитативно највећом војном силом на свету, представљала је, по Мехену, типичну копнену силу са изразито експанзионистичким аспирацијама. Са геополитичке тачке гледишта, Мехен је сматрао, да Русија заузима централну позицију на евроазијском континенту и да је, као таква, у политичком смислу, природно окренута ка „спорној зони“⁴⁴ на простору Евроазије, а посебно ка централној Азији и Кини.

Још 1900. године, анализирајући врло нестабилну ситуацију у Азији (Кини) и руско-британски ривалитет на том огромном континенту, Мехен је констатовао, како: „... ове две државе, ипак, у њиховој политици и природи њихове моћи, представљају главне природно супротстављене силе, које су у суштини, она копнена и она поморска“,⁴⁵ свдећи на тај начин сукоб политичких и економских интереса ове две велике силе на суштински геополитички сукоб копнене и поморске моћи. Основна импликација која је произилазила из наведеног сукоба, по Мехеновом мишљењу, била је претња од руске експанзије у централној Европи, централној Азији, источној Азији и региону Блиског истока и Персијског залива. Сматрао је да ће Русија, као класична копнена сила, територијалном експанзијом и ширењем сфере свог политичког и економског утицаја, посебно у Кинеском приобаљу, регионима Персијског залива и Мале Азије, настојати да изађе на топла мора и тиме оствари превласт на Евроазијском простору.

⁴⁴ Види: Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005).

⁴⁵ Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005), pp. 37-38.

Као главног опонента Русији и препреку њеним експанзионистичким плановима, Мехен је видео Велику Британију, тада највећу поморску силу. Међутим, Велика Британија, по Мехеновом мишљењу, није била способна да се сама носи са Русијом. Због тога је предлагао лабаву коалицију поморских држава Велике Британије, Немачке, Јапана и САД, које би: „... својим позицијама на источној обали Азије озбиљно спречиле напредовање са севера”.⁴⁶

Као могућу геостратегију спречавања руске експанзије и остваривања надмоћи на азијском континенту Мехен је предлагао стратегију притиска на азијске бокове, за коју је веровао да је то једино могућа стратегија за поморске силе. Суштина стратегије састојала се у спречавању Русије да изађе на „топла” мора и тиме успостави пуну контролу над евроазијским геополитичким простором. Као конкретне мере, Мехен сугерише да се кључни мореузи, као што су Босфор и Дарданели, али и Суецки канал, одрже под контролом поморских сила по сваку цену. Поред тога, за Мехена је поседовање Индије од стране Британије представљало кључ од стратегијске важности, јер је Индија, по његовим проценама, најпогоднији простор за испољавање геополитичког притиска на Русију у централној Азији. Британску надмоћ у Египту, Кини, Аустралији и на Рту добре наде исто је сматрао важном. Чак је, као једну од могућих опција, предлагао формирање нове, модерне државе на просторима Турске, Сирије и Месопотамије, која би се, са добро организованом армијом и морнарицом, могла ефикасно супротставити природним геополитичким тежњама Русије у региону југозападне Азије.⁴⁷

Мехен је још 1890. године сматрао да Немачка, са својим милитаристичким духом, представља озбиљну безбедносну претњу по интересе САД, посебно на Карибима, Кини и Пацифику: „Широм света Немачки комерцијални и колонијални пробој долази у сукоб са другим нацијама: сведоци смо афере са Каролинским острвима са Шпанијом; поделом Нове Гвинеје са Енглеском, па ипак недавни преговори између ове две силе које се тичу њиховог удела у Африци, гледани са великим неповерењем од стране Француске; афера Самоа – сукоб између немачке контроле и америчких интереса на острвима у западном Пацифику; потврђен прогрес немачког утицаја у Централној и Јужној Америци. Вредно је пажње да, док су ови различити сукоби подржавани агресивним милитаристичким духом карактеристичним за Немачку империју, вероватно се може рећи да потичу од националног темперамента више него од промишљене политике владе, која у овој ствари не води, већ следи, осећања људи – услов који је много знатнији”.⁴⁸

Већ 1898. године Мехен поново упозорава на немачке империјалне амбиције које све више попримају глобални карактер. Као потврду за своје ставове он указује не само на немачки амбициозни план изградње модерне флоте, већ и могућу улогу немачке дијаспоре у Јужној Америци (Бразилу) при стварању неке будуће прекоморске империје.⁴⁹

⁴⁶ Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005), pp. 7-9

⁴⁷ Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005), p. 72

⁴⁸ Alfred Thayer Mahan, "The United States Looking Outward", *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁴⁹ Alfred Thayer Mahan, "Current fallacies upon naval subjects", *Harper's New Monthly Magazine*, Vol. XCVII, June-November 1898, p. 47.

За Мехена је Немачка била вероватно највећа европска претња за колоније, јер је достигла такав ниво који је „далеко од њене највеће комерцијалне снаге”, а како је „сва остала земља широм света већ заузета” онда јој не преостаје ништа друго него да је заузме ратом.⁵⁰ Махан се бринуо због нарастајуће снаге немачке морнарице, „друге после Велике Британије”, и предвидео да у будућности Рајх може радити што год му је воља са Монроовом доктрином, као што САД: „нема војну контролу над интересима Канаде наметнутим од Велике Британије”.⁵¹ У 1911. години Мехен је очигледно врло забринут, па је писао да: „...уколико се социјални и политички услови буду развијали као што сада обећавају, Британска морнарица ће изгубити у својој снази, тако да се неће усудити да се успротиви Немачкој на било којој отвореној линији политике, већ само у смислу најужих непосредних британских интереса. Иако ови услови могу нестати, чини се да, национални понос Велике Британије опада, у исто време када немачки јача”.⁵² Већ тада је Мехен упозоравао на могућ одлучујући пораз једне од ове две поморске силе, мислећи при томе на Велику Британију, чиме би победнику, Немачкој,⁵³ било омогућено да пројектује значајну поморску моћ у западну хемисферу.

Велика Британија је за Мехена представљала најозбиљнијег геополитичког такмаца са непосредним интересима у западној хемисфери, са врло великим политичким, војним и економским потенцијалом да угрози позиције САД, на само на америчком континенту, већ и у целом свету.

У то доба велика поморска империја, са поседима који су обухватили готово четвртину света, Британија је била, сматрао је Мехен, животно заинтересована за очување својих геостратегијских позиција на америчком континенту. Као главне разлоге очувања британских интереса на западној хемисфери, Мехен је наводио да Британија поседује бројне колоније на Атлантику и Пацифику, и да ће ради очувања своје империје настојати да одржи и ојача њихове везе са матицом земљом. У том контексту, Канада је за Велику Британију: „... најважнија веза за њу и њене колоније и поморске интересе на Пацифику”,⁵⁴ а да је питање изградње и контроле будућег Централноамеричког канала кључно безбедносно питање за Британску империју. Сматрао је да Британија, за ово врло осетљиво питање, поседује врло јаке геостратегијске аргументе: „Није потребно ништа више радити него се осврнути на њен други ланац њених посуда – Халифакс, Бермуда, Санта Лучија, Јамајка – које

⁵⁰ Mahan to Stewart, March 19, 1909, *Letters and Papers of ATM*, Vol 3., Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 291-292.

⁵¹ Mahan to the Editor of The Daily Mail, June 1910, *Letters and Papers of ATM*, Vol 3., Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 345.

⁵² Alfred Thayer Mahan, *Naval Strategy*, Boston, Little-Brown, 1911, pp. 445- 446.

⁵³ Види: Mahan to Theodore Roosevelt, June 19, 1911, p.412; Mahan to Henry Cabot Lodge, January 8, 1912, pp.443-444, *Letters and Papers of ATM*, Vol.3, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975.

⁵⁴ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, August, 1890, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

су ојачали британско држање Атлантика, Кариба и Панамског теснаца”.⁵⁵ Међутим, Мехен сматра да аргументи Британије у вези са Централноамеричким каналом не леже само у њеним позицијама на Атлантику, већ и у следећој чињеници: „Политика иницирана од стране Кромвела, систематска агресија у Карибима, и војнопоморска експанзија и организација, резултирало је комбинацију војнопоморских снага са војнопоморским позицијама непревазиђеном, иако не у потпуности без премца, у том мору”.⁵⁶ Због тога и не чуди Мехеново тумачење интереса Британије у вези са Централноамеричким каналом, као сасвим природне ствари, јер највећа поморска сила: „... Велика Британија има природни интерес за сваку нову руту отворену за трговину, неизбежно је да ће проверити љубоморно сваки предлог за модификацију постојећих аранжмана, свесна да је у моћи да тражи своја права ...”,⁵⁷ У том контексту сматрао је да ће Британија настојати да очува тада важећи Клејтон-Булверов споразум, и истовремено је критиковао инертну политику САД: „Интерес Велике Британије још увек лежи, као што и лежао, у очувању споразума. Докле год САД љубоморно одбија било које страно мешање око Теснаца, и у исто време не предузима кораке да формулише политику или развије снагу која може дати облик и снагу својим сопственим претензијама, толико дуго ће апсолутна контрола, око било које вероватне могућности у будућности, почивати на Великој Британији, на врлинама њених војнопоморских позиција, њеној војнопоморској моћи, и свуда присутног капитала”.⁵⁸ Поред тога, сматрао је да Велика Британија може имати одређене интересе и у погледу Хаваја, јер поморске руте од Британске Колумбије до источне Аустралије и Новог Зеланда пролазе поред ових острва.⁵⁹

Међутим, иако признајући да Британија, као најача европска сила тога доба, заиста има непосредне и врло опипљиве интересе у западној хемисфери, Мехен ипак сматра да се њени интереси по питању америчког континента не могу мерити са интересима САД.⁶⁰

Са чисто војне тачке гледишта, Мехен је сматрао да једино Велика Британија има војног потенцијала да озбиљно угрози безбедност и интересе САД и на Атлантику и на Пацифику: „Ниједна страна држава, осим Велике Британије, нема луке толико близу нашој Пацифичкој обали које би могле довести своје бродове обалске одбране у радијус дејства; и врло је сумњиво, да ли ће Велика Британија ставити

⁵⁵ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁵⁶ Alfred Thayer Mahan, „The Isthmus and Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1898, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Види: Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁶⁰ Види: Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>. и Alfred Thayer Mahan, „The Isthmus and Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1898, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

такве бродове код острва Ванкувер, главна вредност ће бити за њу изгубљена, ако Канадски Пацифик буде оштећен – ударац који је увек могућ за ову државу. Сада је на нашој атлантској обали да ли ће љубавница Халифакса, Бермуде и Јамајке моћи да брани Ванкувер и Канадски Пацифик”.

Са друге стране, са политичког становишта, Мехен је заступао став да је могућност оружаног сукоба са Великом Британијом у будућности врло мала, процењујући да је ова велика колонијална сила, са глобалног аспекта, већ преоптерећена својим прекоморским поседима и да је, када су у питању њене позиције на америчком континенту, застрашена очувањем својих интереса у Канади, и да стога неће имати додатних аспирација према територији САД.⁶¹ Чак и у својим разматрањима таквог потенцијалног сукоба, Мехен је показивао изразиту сентименталност и наклоност према Великој Британији: „Уколико до тога дође и будемо у њему, мислим да ћу тражити од Адмиралитета да подигне неку другу заставу од британске – јер ради нашег спаса, нема иједне друге у коју би невољније пуцао”.⁶²

Мехен је очито био изразито наклоњен Великој Британији, сматрајући да САД треба да одржавају и негују посебне односе са овом државом: „... док је Велика Британија несумњиво најтежи од могућих противника, због своје јаке морнарице и јаких позиција које држи близу нашој обали, мора се додати, да срдачно разумевање са том државом је један од првих наших спољних интереса”.⁶³ При томе, залагао се за неку врсту специјалних односа, без већег обавезивања: „Формални савез између ова два не долази у обзир, али срдачно признавање сличности у карактеру и у идејама, ће изродити наклоност, која ће за узврат олакшати кооперацију, корисну за обе стране; јер ако је сентименталност слаба, наклоност је јака”.⁶⁴

Као један од главних разлога за јачање добрих међусобних односа САД и Велике Британије Мехен наводи наизглед сентименталне аргументе, засноване на заједничком пореклу: „У односу на историјске примере сада наведене, две нације чији интереси су сада дошли у контакт – Велика Британија и САД су толико сличне у наслеђеним традицијама, обичајима и размишљањима, да повреда једне, не треба бити предвиђена од стране надмоћи друге, у делу где њени интереси исто тако преовлађују. Упркос хетерогеном карактеру емиграције која је у последњих неколико година засула нашу земљу, ... наша политичка конституција и дух је остао енглески у суштинским стварима. Натопљен са сличним идеалима о слободи, о закону, о праву, сигурно не мање прогресиван него код наших рођака преко мора, ми смо, у заштити намерно смештеној око нашег фундаменталног закона, чак и више конзервативнији него што су они. То је оно што смо примили од стварног духа слободe и оно што смо задржали – слобода и закон – не једно или друго, већ оба. У том духу нисмо само заузели само наше оригинално наслеђе, већ смо исто, корак по корак, као што је Рим инкорпорирао друге нације на полуострву, додали томе, ширили

⁶¹ Види: Alfred Thayer Mahan, *The Interest of America in International Conditions*, Boston, Little-Brown, 1910, pp. 75-76.

⁶² Mahan to Bouverie F Clark, January 16, 1896, Letters and Papers of ATM, Vol. 2., Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p 444.

⁶³ Alfred Thayer Mahan, „The United States Looking Outward”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, August, 1890, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁶⁴ Ibidem.

оне исте основне принципе слободне и добре владе које је, у њену част треба рећи, и Велика Британија одржавала током свог курса”⁶⁵

Међутим, заједничко политичко наслеђе, језик и култура, није била једина аргументација коју је Мехен износио у својим ставовима о специјалним односима са Великом Британијом. Сматрао је да постоји „... још један, вредан спомена, услов заједнички за обе државе, који им мора бити наклоњен у складу са сличним курсом акције у будућности. Партнери, сваки од њих, у великом комонвелту нација које деле благослове Европске цивилизације, оне саме, иако у различитом степену, су толико одвојене географски од свих постојећих ривала да су поштеђене од терета великих копнених армија, док у исто време морају да зависе од мора, што је главни показатељ, у међусобним везама са другим члановима тела од којих зависи национално добро стање.”⁶⁶ Дакле, слично географско окружење Велике Британије и САД, је по Мехеновом мишљењу, произвело готово идентичне интересе: „Географски услов је, укратко, исте врсте, иако се разликује у степену, и мора нагонити у истом правцу. За друге државе копно је, са својим привилегијама и славом, главни извор националног просперитета и разликовања. За Велику Британију и САД, уколико исправно процене њихову улогу који могу играти у великој драми људског прогреса, је маритивни интерес,”⁶⁷

Наводећи овакве аргументе у прилог англо-америчке сарадње Мехен је настојао да прећутно међусобно разумевање ове две државе, базирано на заједничким економским и стратешким интересима, прерасте у специјалне англо-америчке односе, засноване на општем порасту међусобне трговинске размене, заједничком политичком, културном и језичком наслеђу. Јасно је да је Мехеново охрабривање пријатељства између САД и Велике Британије представљало његову политичку препоруку, која је у суштини одржавала његове погледе на будуће глобалне политичко-економске промене, као и на његове процене могућих последица тих промена на положај САД и британске империје.

Азијске силе

Мехен је још 1894. године, предвиђајући будућа кретања у међународним односима, сматрао да постоји реална могућност да фундаменталне културолошке разлике Истока и Запада изазову катаклизмични сукоб између западних и источних цивилизација: „Наше нагињање ка Пацифику и пацифичке колоније Велике Британије, са инстиктивном дрхтавицом осетили смо претње, које су способни Европљани већ видели у обилном мноштву у централној и северној Азији; њихово преливање на Пацифичка острва показује да, не само ка западу преко копна, већ и ка истоку преко мора, поплава може збрисати. Међутим, посматрајући тадашња глобална демографска по-

⁶⁵ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net>. html.

⁶⁶ Alfred Thayer Mahan, „Possibilities of an Anglo-American Reunion”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, July, 1894, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net>. html.

⁶⁷ Alfred Thayer Mahan, „Possibilities of an Anglo-American Reunion”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, July, 1894, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net>. html.

мерања, Мехен је упозоравао, да мешавина гуди која је настала досељавањем разних народа из Азије у Европу и Америку, може бити главни фактор дезорганизације, односно губитка националног идентитета, који би оставио Европу и Америку знатно ослабљене у могућем сукобу Европских и Азијских цивилизација”.⁶⁸

Већ у свом чланку: „Поглед на двадесети век”,⁶⁹ објављеном 1897. године, у часопису „Харперов нови месечни магазин”, али и у низу каснијих радова, Мехен је указао на опасност од уздицања азијских држава, опремљених западним наоружањем, обученим западним методама ратовања, са успостављеном западном политичком организацијом, при томе процењујући потенцијално опасне импликације за Запад услед оваквог напретка.⁷⁰ У поменутиим проценама Мехен је издвојио две потенцијално опасне велике силе, посебно по интересе САД – Кину и Јапан.

По мишљењу Мехена Кина је, иако тада политички слаба и разједињена, у будућности представљала много већу потенцијалну безбедносну претњу по интересе САД од Русије: „Тешко је сталожено посматрати толико широку масу као што је 400 милиона у Кини, концентрисану у једну ефикасну политичку организацију, опремљену са модерним средствима, окупљеном на територији која је већ тесна”.⁷¹ По њему, Кина је била успавани џин, са огромним економским потенцијалом, али оптерећена конзервативизмом, стереотипима и лошом организацијом. „О Кини знамо мање, али многи посматрачи сведоче о огромној латентној снази кинеског карактера. Показала је себи, до сада, углавном снагу која је у складу са стереотипном традицијом. Али стереотипне традиције су биле свргнуте више од једном, чак и у овом непрогресивном народу, чији конзервативизам је, захваљујући у великој мери због непознавања бољих услова који постоје у другим земљама, исто тако блиско везан са необично постојаним моћима расе, са истрајношћу сврхе, са издржљивошћу, и виталним карактеристикама њених јединица. За амбицију ка индивидуалном материјалном побољшању оне нису неразумне. Колапс кинеске организације у свим њеним гранама током последњег рата са Јапаном, иако већи него што се очекивало, није био непредвидљив. Није променио чињеницу да је сирови материјал тако рђаво искориштен да је, по питању снаге, у најбољем случају, да је обилат, расно хомоген, и да се умножава брзо. ... Релативна спорост у еволуцији се може предвидети, али то је јако дуго држало Кину целом, међу многим различитостима, може се рачунати да ће у будућности то осигурати солидну јединственост импулса, који комбиновано са својом масом, ће дати огроман подстрек било којем кретању заједничком за целину”.⁷² У својим разматрањима о Кини Мехен се највише плашио утицаја економске модернизације на успавану кинеску империју. Предвидео је опасност да би у Кини могао бити опонашан европски прогрес без виших идеала, који су у Европи били добар

⁶⁸ Alfred Thayer Mahan, *Armaments and Arbitration, or The Place of Force in the International Relations of States*, New York, Harper, 1912, pp.142-143.

⁶⁹ Alfred Thayer Mahan, „A Twentieth-Century Outlook”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, May, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁷⁰ види: Ibidem.

⁷¹ Mahan to Theodore Roosevelt, March 12, 1901, Letters and Papers of ATM, Vol.2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 707.

⁷² Alfred Thayer Mahan, „A Twentieth-Century Outlook”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, May, 1897, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

елемент контроле над физичком моћи. Анализирајући стање у време Боксерског устанка, Мехен се исто тако плашио почетне силе ослобођене продором европских сила на кинеско тло и националистичке реакције Кине. Веровао је да би пробуђена Кина могла бити претња миру уколико би њене реформистичке снаге биле покретане само економским интересима или револуционарним принципима.

Сматрао је да Кина, својом демографском експанзијом на Пацифику, посебно тенденцијом насељавања кинеских досељеника на Хаваје, непосредно угрожава америчке безбедносне интересе: „Кина, међутим, може пробити своје баријере како ка истоку тако и ка западу, према Пацифику као и према Европском континенту. У таквом померању било би немогуће преувеличати значајне исходе који зависе од снажног држања Сандвичких острва од стране велике цивилизоване, поморске силе. Због близине места збивања, и због одређеног анимозитета према кинеском померању чији блиски контакт изгледа надахњује, нашу земљу, са њеном пацифичком обалом, природно назначену као одговарајућег чувара ове најважније позиције”.⁷³ Очигледно да питање Хаваја, по Мехену, није било само питање остварења одређених империјалних интереса, већ нешто много крупније – за цео цивилизовани свет, а не само за САД, питање је да ли Сандвичка острва, (садашњи Хаваји), са својим географским и војним значајем, који нема ниједна друга позиција у северном Пацифику, треба да буду у будућности база европске цивилизације или компаративног барбаризма Кине.

Јасно да је Мехен кинеску претњу сматрао врло озбиљном. Из тог разлога је, као генералну политику западних држава на тлу Азије, предлагао посредно увођење азијских земаља „унутар породице хришћанских држава”, и то више путем мирне комерцијалне пенетрације, него путем демонстрације војне силе: „... надајући се да ће следити моралне и духовне идеале, чијим ће прихватањем превагнути материјално благостање”.⁷⁴ Што се тиче конкретног „обуздавања” Кине, која је у то доба била под неформалним, али скоро пресудним утицајем европских сила, Мехен се залагао за равнотежу снага и утицаја западних сила на кинеском тлу, и том смислу је предлагао, пре свега, „спречавања премоћне политичке контроле било које спољашње државе или групе држава”,⁷⁵ и затим, „инсистирање на Отвореним вратима, у ширем смислу речи него што се уобичајено користи; то је, да врата треба да буду отворена не само за трговину већ и за улазак у европске мисли и њених учитеља, у њеним различитим гранама, када они траже улаз добровољно, а не као заступници стране владе”.⁷⁶ Да би се оваква политика реализовала, по Мехену „то захтева очигледну моћ, не само постављену у Кини, већ потврђену над поморским линијама комуникација, посебно над најкраћим”.⁷⁷ На тај начин америчка политика „отворених врата” заснована на комерцијалном и територијалном интегритету Кине, била би подржана и војним сегментом моћи – присуством морнарице САД на

⁷³ Alfred Thayer Mahan, „Hawaii and Our Future Sea Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, January 31, 1893, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁷⁴ Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900, (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005), p.163

⁷⁵ Ibidem, p.167

⁷⁶ Ibidem, p.168.

⁷⁷ Ibidem, p.179.

Далеком истоку и контролом најважнијих кинеских поморских комуникација. Наравно, Мехен је сматрао да морнарица САД није била способна да сама војно подржи овакву политику: „Ово неизбежно протезање напора показује наједном потребу сарадње међу државама, или поделу рада, узајамну, ако не прећутно признату. У антагонизму политике између копнене и поморске силе која сада постоји, ниједна од нација која овиси овом последњем није способна да развије и одржи цео гигантски план”.⁷⁸ Због тога се залагао за сарадњу са Великом Британијом по овом питању, како би заједничким присуством на Далеком истоку одржавали стабилност региона.

За разлику од Кине, Јапан је, у раним Мехеновим радовима, представљан као успешна модернизована азијска сила која је неочекивано брзо усвојила вредности западне цивилизације. „Појава Јапана као јаке амбициозне државе, засноване на чврстим политичким и војним основама, али која је још увек није достигла услов равнотеже са међународног становишта, је прилично запрепастила свет;...”.⁷⁹ За Мехена је појава Јапана, као модернизоване поморске силе успону, имала позитиван ефекат на одржавање равнотеже снага на Далеком истоку. Као типична острвска земља оријентисана на море, Јапан је, по Мехеновом мишљењу, више фигурирао као могући савезник САД и Велике Британије у стратешком обуздавању Русије у Азији, него као потенцијални непријатељ.

Међутим, и тада је Мехен изражавао одређене резерве у односу на Јапан, сматрајући да би ова експанзионистички оријентисана сила могла имати одређене територијалне претензије у односу Хаваје, наводећи чињеницу да су: „Хавајска острва, толико интересантна са међународне тачке гледишта земљама Европске цивилизације, насељена углавном Јапанцима и Кинезима”.⁸⁰ Јапан, је у то време, по Мехену, био највећа потенцијална претња САД, у погледу анексије Хавајских острва: „Постоји опасност од неприлика са њима због Хаваја, мислим да, без сумње, уколико ова администрација није способна да стави та острва под наше крило, име Кливленда ће бити бесмртно вековима само по једној ствари, а то да их је одбио онда када је могао да их има”.⁸¹ Очигледно да је Мехен сматрао да постоји реална заинтересованост Јапана за Хаваје. Због тога је настојао да, путем неформалних контаката и интерне преписке са утицајним америчким политичарима, као и објављивањем чланака у новинама, анимира америчке званичнике и јавност у земљи да се убрза процес анексије Хавајских острва, плашећи се да даље одуговлачење америчке администрације може укључити и друге велике силе (мислећи при томе, пре свега, на Јапан). Анексија Хаваја за Мехена је био врло важан стратешки потез за САД, усмерен ка даљем ојачавању њених позиција на Пацифику и заштити америчког дела пацифичке обале.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Alfred Thayer Mahan, „The Future in Relation to American Naval Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1895, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁸⁰ Alfred Thayer Mahan, „The Future in Relation to American Naval Power”, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, June, 1895, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net.html>.

⁸¹ Mahan to Theodore Roosevelt, May 1, 1897, Letters and Papers of ATM, Vol.2, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 506.

Након анексије Хаваја Мехен није сматрао да Јапан представља озбиљну претњу интересима САД у Азији и на Пацифику. Међутим, Мировна конференција у Портсмуту 1905. године натерала је САД да у потпуности промене своју спољну политику на Далеком истоку, идентификујући Јапан као новог противника на тим просторима. По наређењу тадашњег председника Теодора Рузвелта, Генерални одбор, сачињен од представника војске и морнарице САД, 1906. године започео је израду „Оранж плана“, односно плана за хипотетички поморски рат на Пацифику између Јапана (наранџастог) и САД (плавог). Мехен је у својству председника Поморског ратног колеџа активно учествовао у разради овог плана, као и у организовању низа ратних вежби и игара које су за главног противника имале управо Јапан.

У том истом периоду, јачање Јапана као главне војнопоморске и војне силе на тлу Азије и огромна миграција јапанских досељеника на западну обалу САД, подстакнуло је Мехена да, поред свог професионалног ангажовања, лично напише низ чланка у новинама и приватних писама,⁸² упозоравајући америчку јавност и политичке кругове на све већу потенцијалну опасност од Јапана, као и на потребу даљег јачања америчке поморске моћи на Пацифику. Чак је, у више наврата, сугеришао, тада одлазећем председнику Теодору Рузвелту,⁸³ да упозори новог председника Вилијама Тафта на могуће ризике који би настали услед занемаривања опасности коју је представљао Јапан са својом агресивном и експанзионистичком политиком, као и на могуће последице уколико се не би предузеле конкретне мере за ојачање америчких поморских снага на Пацифику, наводећи пример руске катастрофе у Руско-јапанском рату.⁸⁴ Рузвелтов савет његовом наследнику, док је напуштао Белу кућу, био је доказ да је делио Мехеново мишљење.⁸⁵

Закључак

Поморска моћ, по модерним схватањима, представља скуп стварних потенцијалних могућности и способности да се море, као значајни привредни ресурс, искористи за економски развој и просперитет, као и умешност да се, због географске распрострањености и међузависног односа са копном користи у војне сврхе, ради остваривања одређених политичких и економских циљева. Поморска моћ је неодојиви део тоталне моћи, односно део свеукупних способности неке државе да испољи утицај у некој сфери међународних односа. Због своје флексибилности у прошлости је често коришћена као врло погодан инструмент за остваривање одређених спољнополитичких циљева.

⁸² Види: Mehen to Theodore Roosevelt, 19 June 1911, 2 December 1911, p. 411, p. 436, Mahan to Bouverie Clark, 12 March, 1912, p. 448, Mahan to Samuel A. Ashe, 7 June 1912, Letters and Papers of Alfred Thayer Mahan, Vol. 3, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975.

⁸³ Види: Mahan to Roosevelt, March 2, 1909, Letters and Papers of ATM, Vol.3, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, p. 290.

⁸⁴ Више о тој теми: Mahan to (Senator) George C. Perkins, January 11, 1911, Letters and Papers of ATM, Vol.3, Robert Seager and Doris Maguire, Naval Institute Press, Annapolis, 1975, pp. 371-372.

⁸⁵ Roosevelt to William Howard Taft, March 3, 1909, Letters of Theodore Roosevelt, Manuscript Division, Library of Congress, Vim 1543, Internet, 23/04/2008/, <http://www.mtholyoke.edu>

Мехенова теорија о поморској моћи заснива се на тврдњи да је она имала одлучујући утицај на курс историје и просперитет нација, односно да се у борби за поморску моћ може наћи кључ великог дела историје, као и политике нација која се граниче са морем. Његово основно теоријско полазиште заснивало се, у великој мери, на геодетерминистичким схватањима, односно на чињеници да је море природно велико средство комуникације и да је путовање и трговина по води одувек било лакше и јефтиније него на копну.

Мехен је веровао да је Сједињеним Државама потребна јака и модерна морнарица да би била светска сила, јер је технолошки напредак омогућио већу брзину комуникације, мултиплицирао тачке контакта, што је још више нагласило важност морнарица. Поред тога, морнарица је била покретљивији, флексибилнији и прилагодљивији инструмент националне политике од копнене војске. Мехен се залагао за осмишљавање и примену офанзивне стратегије као јединог начин заштите прекоморских интереса. Заступао је становиште да морнарица САД треба да буде способна да се адекватно супротстави сваком противнику далеко од својих обала, односно да оствари војнопоморску надмоћ на мору и тиме успостави контролу поморских комуникација и приступ прекоморским тржиштима.

Анализирајући САД по сваком елементу поморске моћи, Мехен је свесно наглашавао огроман поморски потенцијал Америке, односно способност да се економски и војно развије и постане поморска сила, из једног сасвим практичног разлога – да анимира Владу САД и придобије јавност у земљи у корист издвајања за поморске трошкове и јачања поморске моћи САД.

Очигледно да је практични циљ Мехенових радова био промена односа Америке према поморској моћи. Међутим, таква промена односа претпостављала је и крупан заокрет у америчкој спољној и безбедносној политици. Због тога је Мехен у својим радовима настојао да указивањем на низ практичних геостратегијских и безбедносних проблема које су САД имале крајем 19. и почетком 20. века, потпуно промени схватања владајућих америчких елита и јавног мњења у погледу безбедности САД и заштите њених интереса у свету.

Очување и ојачавање геостратегијске позиције САД на америчком континенту, спровођењем Монроове доктрине, по Мехену је било суштински важно по националну безбедност Америке, јер је амерички континент био природна сфера интереса САД. Сматрао је да свако политичко мешање и наметање европске политичке контроле на америчком тлу треба окарактерисати као директну повреду америчке безбедности. По Мехеновом мишљењу САД су, након рата 1898. године, биле довољно снажне да спољнополитички и безбедносно потпуно монополизују мешање у „Нови свет”. Отворено је пропагирао и заступао примену Моонрове доктрине, потпуно прихватајући чињеницу да то није само питање безбедности, стратегије и националног интереса, већ и питање моћи. У одређеној мери утицао је на редефинисање Монроове доктрине Рузвелтовим додатком, који је предвиђао нови, агресивнији приступ у америчкој спољној и безбедносној политици. Тако редефинисана Монроова доктрина потпуно се поклапала са Мехеновом теоријом о поморској моћи и предвиђала улогу морнарице САД као инструмента у њеном спровођењу.

Литература

- [1] Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783*, Boston, Little-Brown, 1890.
- [2] Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, Boston, Little, Brown, 1892.
- [3] Alfred Thayer Mahan, *Problem of Asia and Its Effect upon International Policies*, Boston, Sampson Low, Marston & Company, 1900. (reprint, Elibron Classics, Adamant Media Corporation, Cambridge, 2005).
- [4] Alfred Thayer Mahan, *From Sail to Steam: Recollections of Naval Life*, Harper and Brothers, New York, 1907.
- [5] Alfred Thayer Mahan, *The Interest of America in International Conditions*, Boston, Little-Brown, 1910.
- [6] Theodore Roosevelt, *Presidential Addresses and State Papers Vol 3*, Homeword Bound Edition, New York, The Review of Reviews Co., 1910.
- [7] Alfred Thayer Mahan, *Naval Strategy*, Boston, Little-Brown, 1911.
- [8] Alfred Thayer Mahan, *Armaments and Arbitration, or the Place of Force in the International Relations of States*, New York and London, 1912.
- [9] Hans W. Weigert, *Generals and Geographers: Twilight of Geopolitics*, Oxford University Press, New York, 1942.
- [10] Рудолф Кјелен, *Држава као облик живота*, Матица Хрватска, Загреб, 1943.
- [11] Hans Moregnthay, *Politics among Nations*, Кнопе, New York, 1949.
- [12] G.Schwarzenberger, *Power politics*, Stivens, London, 1951.
- [13] Георг Фридрих Херел, *Историја повјести*, Култура, Загреб, 1951.
- [14] Henry Brodie, Edward W. Doherty, John R.Fernestrom, Eric Fisher, Dudley Kirk, Hans Weigert, *Principles of Political Geography*, Appleton Century Crofts, New York, 1957.
- [15] *Војна Енциклопедија*, Графички Завод Хрватске, Загреб, 1959.
- [16] Радован Павић, *Увод у политичку географију и геополитику*, Загребачко Свеучилиште, Загреб, 1971.
- [17] Радован Павић, *Основе опће и регионалне политичке географије, геополитике и геостратегије*, Факултет политичких наука у Загребу, Загреб, 1973.
- [18] Robert Seager and Doris Maguire, *Letters and Papers of ATM*, Naval Institute Press, Annapolis, 1975.
- [19] *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
- [20] Paul Kennedy, *The Rise and Fall of British Naval Mastery*, Macmillan, London, 1983.
- [21] Geoffrey Parker, *Western Geopolitical thought in the twentieth century*, Croom Helm, London, 1985.
- [22] Peter Paret, Gordon Craig, Felix Gilbert, *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, Princeton, 1986.
- [23] Zbigniew Bzezinski, *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.–Soviet Contest*, *The Atlantic Monthly Press, Boston, 1986*.
- [24] Martin Glassner, *Political Geography*, John Wiley and Sons, New York, 1993.
- [25] Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- [26] Милан Петковић, *Сила и моћ у међународним односима*, Калеком, Београд, 1997.

- [27] Helford Mackinder, „*The Geographical Pivot of History*” in (*Additional Papers*), *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington, 1996.
- [28] John Agnew, *Political Geography -a reader*, Arnold, London, 1997.
- [29] Zbigniew Bzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, *Basic Books*, New York, 1997.
- [30] Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999.
- [31] Peter Taylor, Colin Flint, *Political Geography: world economy, nation state and locality*, Prentice Hall, 4th Edition, London, 2000.
- [32] Ремон Арон, *Мир и рат међу нацијама*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, 2001.
- [33] Charles W. Kegley, Eugene R. Wittkopf, *World politics-trend and transformation*, Bedford&St. Martin's, Boston and New York, 8th Edition, 2001.
- [34] Jones M., Jones R., Woods M., *An Introduction to political geography. Space, Place and Politics*. Routledge, London, 2004.
- [35] Andrew Gyorgy, „The Geopolitics of War: Total War and Geostrategy”, *The Journal of Politics* 5 (4), New York, November 1943.
- [36] Gearoid O’Tuathail, John Agnew, „*Geopolitics and discourse. practical geopolitical reasoning in american foreign policy*”, *The Geopolitics Reader*, Routledge, London and New York, 1998.
- [37] Walter LaFeber, „A Note on the Mercantilistic Imperialism of Alfred Thayer Mahan,” *The Mississippi Valley Historical Review* 48, March 1962.
- [38] Richard W. Turk, „The Ambiguous Relationship: Theodore Roosevelt and Alfred Thayer Mahan”, *Contributions in Military Studies*, no. 63, New York, Greenwood Press, 1987.
- [39] Мирко Грчић, „Антички извори политичко-географских и геополитичких идеја”, *Глобус* (часопис за методолошка и дидактичка питања географије), број 22, Београд, 1997.
- [40] John Agnew, „Forum: Is there a Politics to Geopolitics?” *Progress in Human Geography* no. 28(5), 2004.
- [41] Alfred Thayer Mahan, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, Sampson Low, Marston & Company, London, July, 1894, Internet, 21/04/2008/, <http://www.gutenberg.net>. Html.
- [42] Alfred Thayer Mahan, *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations Naval and Political*, Boston: Little, Brown, and Company, 1902, Internet, 21/04/2008/, http://www.shsu.edu/~his_ncp/Mahan.html.
- [43] Alfred Thayer Mahan, *Sea Power in Its Relations to the War of 1812*, Boston, Little-Brown, 1905, Internet, 11/11/2008/, <http://www.gutenberg.net>. Html.
- [44] Theodore Roosevelt, „Obstacles to Immediate Expansion”, 1897, A Letter to Mahan, *Papers of Theodore Roosevelt*, Manuscript Division, Library of Congress, pp. 225-231, Internet, 23/04/2008/, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/trmaham.htm>
- [45] SOCIETY FOR HISTORIANS OF AMERICAN FOREIGN RELATIONS, 2004 ANNUAL MEETING, 24-27 JUNE 2004, AUSTIN, TEXAS, „America is our sphere- Alfred Thayer Mahan, the Monroe Doctrine, and the Isthmian Canal”, Serge Ricard, Sorbone Nouvelle, Paris, France, Internet, 11/08/2008., <http://www.h.net.org/diplo/reports/SHAFR2004/Ricard.pdf>.
- [46] Roosevelt to William Howard Taft, March 3, 1909, *Letters of Theodore Roosevelt*, Manuscript Division, Library of Congress, Vim 1543, Internet, 23/04/2008/, <http://www.mtholyoke.edu>